

BAB V**SUNTINGAN TEKS TAFSIR TERJEMAH ILMU SYARIAH****5.1 Pengantar Suntingan Teks**

Kajian filologi terhadap naskah-naskah Nusantara bertujuan untuk menyunting, membahas, serta menganalisis isinya atau untuk kedua-duanya (Baried et al, 1983:74). Pada tahap awal, kajian terhadap naskah-naskah itu terutama untuk tujuan penyuntingan.

Beragam-bagam bentuk suntingan teks yang telah diuraikan oleh Baroroh Baried, antara lain (1) hasil suntingan yang berupa penyajian teks dalam bentuk asli dengan disertai pengantar atau pendahuluan singkat tanpa analisis isi, (2) naskah asli disunting dalam bentuk transliterasi dengan menggunakan huruf Latin, (3) suntingan naskah disertai terjemahan, (4) suntingan naskah dengan metode kritik teks, (5) terbitan ulang dari naskah yang pernah disunting sebelumnya dengan maksud untuk menyempurnakan (Baried et al. 1983:74-76).

Berdasarkan pada lima bentuk penyuntingan teks di atas, maka suntingan teks terhadap naskah TTIS ini dengan menggunakan kritik teks agar menghasilkan suntingan teks yang lebih mantap dan konkrit.

5.2 Pertanggungjawaban Suntingan Teks

Penyuntingan teks TTIS ini berpedoman pada buku *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa* 1991 oleh Sudaryanto, *Alquran dan Telemahnya* 1971 yang diterbitkan Yayasan Penyelenggara Penterjemah Alquran, *Baoesastra Djawa* 1939, dan *Baoesastra Djawi-Indonesia* 1948 oleh W.J.S. Poerwadarminta.

Di samping memakai amus untuk menyunting teks TTIS ini, penulis juga berpedoman pada naskah yang sejaman. Adapun naskah^o lain yang dipakai untuk pedoman penyuntingan teks TTIS adalah naskah yang berjudul *Serat Bustam Salatn* bernomor 2048 M, ditulis dengan aksara Pegon yang tersimpan di Museum Mpu Tantular Surabaya. Naskah tersebut diperkirakan ditulis sekitar tahun 1770 M.

Sebagaimana dijelaskan bahwa pemakaian aksara dalam naskah TTIS ini, tidak dipergunakan pada tempatnya (tidak konsisten). Demikian juga dengan naskah *Serat Bustam Salatn* juga dijumpai pemakaian aksara yang tidak konsisten, misalnya huruf "pa" (پا) diganti dengan huruf "fa" (فا), huruf "ca" (كا) diganti dengan huruf "jim" (جيم), huruf "nya" (نھا) diganti dengan huruf "nun" (نن).

Berikut disajikan pemakaian aksara yang tidak konsisten pada kedua naskah tersebut, antara lain sebagai berikut.

No.	Teks TTIS		Teks Serat Bustam	
	Tertulis	Seharusnya	Tertulis	Seharusnya
1.	fuji	puji	safa	sapa
	فُجِي	فُجِي	سَفَا	سَپَا
2.	anafun	anapun	funika	punika
	اَنَافُون	اَنَافُون	فُنِيكَو	پُنِيكَو
3.	nebut	nyebut	nebut	nyebut
	نَهْبُوْت	نَهْبُوْت	نَهْبُوْت	نَهْبُوْت
4.	filik	cilik	cenenge	jenenge
	فِيلِيك	فِيلِيك	چِنَنْغِي	جِنَنْغِي

5.3 Suntingan Teks TTIS

Dalam suntingan teks ini dipergunakan beberapa tanda sebagai berikut.

- (1) Tanda kutip ("), untuk menandai kutipan ayat Alquran.
- (2) Angka Arab (1, 2, dst.), berarti terdapat catatan kaki
- (3) Huruf tebal, untuk menandai istilah atau kata-kata sulit dalam bahasa Arab maupun Jawa.

Berikut ini disajikan suntingan teks TTIS secara lengkap sebagai berikut.

Bismillaahirrahmaanirrahiimi

1. Amiwiti hamba ing kitab iki, terjemah¹ kalawan nyebut² asmane Allah kang murah ing dunya kang asih mukmin teka akhirat, piningan suwarga langgeng urip nikmat kamulyan. "Al hamdu lillaahil lazdi hadaa naa lihadzaa wa maa kunnaa lanahadiya lau laa an hadaa³ nallahu". Utawi sakabehe⁴ puji iku kagungane Allah kang nuduhaken ing kawula sedaya. Karana iki lah sah iman lan sah ibadat lan ora yen⁵ kita sedaya karana⁶ nuduhaken ing liyane ora yen⁷ nuduhaken Allah ing kawula sedayane. "Was shalaatu was salaamu 'ala ra suu lihii muhammadin wa aalihii wa shuhubihi ajma'iina." Utawi rahmate Allah lan salame Allah.
2. Mugi wau⁸ atas utusane Allah Nabi kita Muhammad lan atas kawula wargane lan sahabate sakabehe amma ba'du. Anapun sawuse muji ing Allah lan shalawat atas utusane

-
1. tarajumah (قَدْ جُمِعَ)
 2. nebut (نَمُوذُ)
 3. hadaa nayallah (قَدْ نَبَّأَ اللَّهُ)
 4. sakehe (سَكَبَ)
 5. ora nana (أَوْرَانَا)
 6. kazana (كَرَزْنَا)
 7. ora hayen (أَوْرَاهَيْنَ)
 8. wawah (قَوَاوَا)

Allah. Maka iki lah kitab Tafsir¹ namane Terjemah² Ilmu Syariah Nabi Rasul Muhammad saking Haji³ Ahmad Arrifa'ibni Muhammad Syafi'iyah Madzhabi Ahli Sunni Thariqati. Neja ngelakuni parintahe Allah sebab⁴ ngarep arep ing pitulunge Allah kelawan berkah nabi kita Muhammad betakaken ing syahadat loro⁵ lan sah iman lan barang kang ta'alluq. Ginawe reringkesan supaya hasil gampang keduwe wong kang padha binahu uga wajib ngupaya ing pratelane kang dadi kacukupan ing dalem sah iman lan ibadat kang dadi nemu kedha kabebasan teka akhirat, pinaringan suwarga anom urip langgeng nikmat kamulyan, kawilang didadekaken ratu muk-tining negara kedha suwarga. Iki lah

3. kalimat syahadat loro sarta terjemah⁶. "Asyhadu an laa ilaaha illallaahu wa asyhadu anna muhammadan ra suu lul-lah". Angaweruhi atiningsun ing satuhune ora ana⁷ Pengeran kang sinembah sabenere ing dalem wujud anging Allah. Angaweruhi atiningsun ing satuhune Nabi kita Muhammad iku utusane Allah, kang tinurunan kitab Alquran kang dadi

-
1. tafsirah (تَفْسِيرَةٌ)
 2. tarajjumah (تَرْجُمَةٌ)
 3. hajji (حَاجِّ)
 4. luuba (لُؤْبَا)
 5. roro (رُؤُوفُ)
 6. katajjumah (كَتَاوْرَجْمَةٌ)
 7. ora nana (أَوْرَا نَنَا)

panutan agama Islam. Utawi rukune Islam iku sawiji belaka, yaiku ngucap syahadat loro kang wus kasebut. Utawi rukune iman iku nem perkara, kang dhihin angimanaken ing Allah, kapindho angimanaken ing sakehe malaikat Allah, kaping telu angimanaken ing kitab Allah, kaping papat angimanaken ing sakehe utusane Allah, kaping lima angimanaken ing pasten becik lan ala saking Allah ta'ala. Utawi artine iman iku

4. ngistakaken ing barang kang didhatengaken dene Rasulullah. Utawi syarat sah iman lan syahadat iku arep asih ing syariate Nabi Muhammad. Utawi batale iman lan syahadat iku rong perkara, kang dhihin mamang atine ing salah sawijine kang didhatengaken dene Rasulullah, kapindho sengit ning atine ing salah sawijinw agamane Nabi Muhammad. Utawi faedahe sah iman iku dadi pitakone suwarga, selamat ora kekal uripe ing dalem neraka. Utawi faedahe wong kang sah ibadat netepi wajib tinggal maksiat iku telung perkara, kang dhihin dadi sentosa imane wong iku, kapindho selamat ora disiksa ing dalem akhirat, kaping telu luwih luhur derajate wong iku ing dalem suwarga. Utawi wong wus sah imane lan ibadat, iku pesti ing dalem suwarga sebab wus ana janjine Allah ning syariat Nabi Muhammad tinemu sah imane, wong kang ora ibadat

5. ora sah wong agawe ibadat kang ora ana imane wong iku ing dalem atine, iku lah kafir munafik kekal uripe ing

dalem neraka lamun tan taubat. Utawi syarat sah wong kang ginawe guru iku rinengkes roang perkara, kang dhihin alim weruh ing panggonane¹ syariate Nabi Muhammad, kapindho adil riwayat ora ngelakoni satengahe dosa kedha ora ngekalaken dosa cilik² aran adil riwayat kumpul papat islam, aqil baligh, ora fasik. Iku lah alim adil ulil amri khali-fah gegantine kanjeng Rasulullah, kang wajib panutan agama Islam. Barang sapa wonge ora sah gurune pitakonan sabab bodhoh tuwin alim pasik tan taubat, maka syaitan gurune wong iku kesasar³ berayan. Utawi rukunr taubat saking kufur⁴ iku telung perkara, kang dhihin bejat sakehe wernane penggawe kufur lahir batin wus sah imane, kapindho nelangsa, kaping telu ora neja

6. baleni maring satengahe penggawe kufur. Syarat sah taubat saking kufur, iku sadurunge waktu ghor-ghor lan sadurunge metu srengenge saking maghrib kang dadi tandha awitane kiyamat kubra. Utawi rukune taubat saking maksiat zina atawa nginum sajeng iku telung perkara, kang dhihin bejat maksiat, kapindho nelangsa, kaping telu ora neja baleni maring maksiat, kang wus ditobati. Lamun maksiat ikutinggal wajibe sembahyang atawa tinggal puasa wulan

-
1. panggerane (تَقْبِرَانِي)
 2. jili (جِيلِي)
 3. sasar (سَاسِر)
 4. kufu (كُفُو)

ramadhan atawa tinggal aweh zakat. Maka wuwuh rukun saperkara, yaiku qadha sembahyang lan qadha puasa lan qadha aweh zakat, mengkonu uga ghasab ing artane manusa iku wuwuh rukun saperkara, malih arep mangsulaken arta maring kang duwe atawa anjaluk ing halale, lamun ridha maka lepas perkarane. Utawi Khabar iku telung panggonan, kang dhihin iku Khabar Sidik, kapindho Khabar Ihtimal, kaping telu iku 7. Khabar Kidzib. Utawi pratelane Khabar Sidik yaiku khabar Nabi sumawana¹ Rasulullah lan Khabar Mutawatir lan khabare wong adil riwayat sumawana adil sarta alim. Utawi pratelane Khabar Ihtimal yaiku khabare wong pasik lan khabar lara² lan wong edan iku kabeh tan kapercayan. Utawi pratelane Khabar Kidzib yaiku khabare wong kang awur-awuran sumawa goroh kabetan. Wajib saben mukallaf ngumpulaken telung perkara syariat, thariqat, haqiqat. Syariat wong ibadat mepeki syarat sah taat netepi wajib tinggal maksiat, thariqat iku neja ati maring Allah keridhaan, haqiqat amandeng ing kanugrahane Allah bener lahir batin saking Allah, tulungan syariat wong nandur lan dedagangan iku arep anut ing sah ning syara' pepanggeran. Thariqat hasile arta neja ginawe tulung bekti ing Allah, haqiqat iku amandeng ing Allah tulungan salah tingkah

1. sumawauna (سَمَوَاتُ)

2. rara (رَارَا)

8. lahir batin saking Allah penguasane. I'lam, weruhe sira ing satuhune aran auliya Allah iku martabate telung perkara, supaya hasil temen ing sah iman lan nampik saking kafir munafik imane mardud, kang dhihin Waliyullah 'awam yaiku wong mukmin kang sah imane wediya¹ pasik kinasih dene Allah. Pinaringan suwarga senadyan siniksa ing dalem neraka ba'dal hisab manjeng suwarga, sebab berkah sah iman, kapindho Waliyullah Khawash yaiku mukmin adil sumawana adil serta alim luwih luhur derajate ora ngelakoni satengahe haram cilik² wajib amar makruf nahi munkar³ sakuasane. Linakunan ngedohi haram majlisan nalika tan kuasa nyegah saking anane munkar, milih lungguh halal panggonan uga kuasa nyegah saking dadi harame majlis duwe piagem ing dalem panggonane⁴ syariat.

9. Iku teka akhirat manjing suwarga selamat tan siniksa kang wus anjanjine Allah ning syariat. Kaping telu Waliyullah Khawasul Khawash luwih luhur derajate mungguh Allah yaiku sifate adil serta alim langgeng makrifate ing Allah, netepi wajib ngedohi maksiat lahir batin karena Allah. Tan kesengsem ing ladzdzatan dunya alan nuduhaken ing wong kabodhohan dedalan bener maring Allah. Nindakaken ing amar

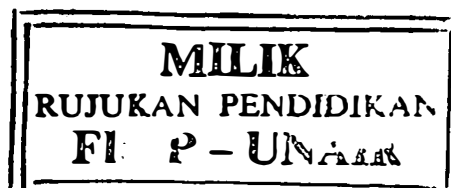
-
1. dadiya (دَدِيَا)
 2. jili (جَلِي)
 3. amar naha (اَمَرَ نَهَى)
 4. panggerane (تَشْكُرَ رَأَى)

makruf nahi munkar sakuasane, wong awam diajari ilmu syara' manfaat akhirat. Ginawe masyhur langgeng syukure lahir batin maring Allah, tan duwe tingal ing liyane Allah anging Allah siji sabenere Pengeran amandeng ing taate saking kanugerahan Allah, barang apa panggawane dewe lan panggawene liyan atas Allah ta'ala dalem atine. Iku lah sifate Waliyullah Khawasul Khawash. Iku lah Alquran nutur sifate Auliyya. "Alaa inna auliyyaa allaahi laa khaufun 'alaihim wa laa hum yahzanuuna".

10. "Al ladziina aa manuu wa kaa nuu yattaquuna". Anata cra weruh ing satuhune sakehe waliyullah iku cra wedi kuatir sentosa ing dalem atine, ing atase Waliyullah iku kabeh lan cra ana¹ Waliyullah iku kabeh prihatin ing dalem akhirat pininginan suwarga, selamat cra disiksa. Utawi sakehe Waliyullah iku kabeh sah iman jazem pangestune atine ing Allah ing Rasulullah mepeki ing kang dadi syarat sah iman taat, lan ana waliyullah iku kabeh padha wedi lan asih iku kabeh lahir batin ngakoni² ridhane Pengeran Allah. Barang apa ing sawiji-wiji tingal ing Allah panggawane utawi wong kang luwih mulia kinasih dene Allah, iku sebab luwih wedine wong iku ing Allah. Iki lah dalil Alquran kalam Allah ta'ala. "Inna akra makum 'innallaahi

1. cra nana (أَوْرَاتِنَا)

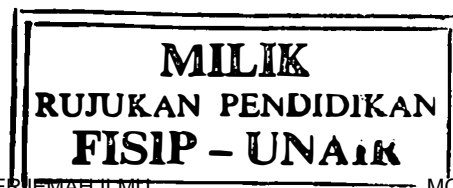
2. ngeguni (تَكْبُرِي)

atqaakum". Satuhune luwih mulianira kabeh kang kinasih mungguh Allah luwiha

11. Wedinira kabeh ing Allah, netepi wajibe tinggal maksiat ngakoni adil dadi Waliyullah Khawash, kaya wicarane ngarep wus kapratelanan. Iki lah janji Allah ing dalem Alquran. "Wa 'adallaahul mukminiina wal mukminaati jannaat". Wus janji Allah ing sakehe wong mukmin lanang lan sakehe wong mukmin wadon ing suwarga gon langgeng anom kahuripane luwih nikmat keluhuran. Iki lah malih dalil Alquran "Saa biquu ilaa maghfiratin min rabbikum wa jannatin 'ardhuhaa ka'ardhis samaai wal ardhi u'iddat lil ladziina aa manuu billaahi wa ra suulih dzaa lika fadzullaahi yuktihi man yasyaau wallaahu dzul fadhliil 'azhiimi". padha ganjanga sira kabeh laku maring taubat, nyuwun ngapura saking dasa saking Pengiranira kabeh sarta agawe taat maring suwarga. Dalane kang ditambah jembare suwarga kaya jembare antara langit lan bumi lelakon limang atus tahun lamine iku cinawisaken gon.

12. Langgeng anom urip keduwe sakehe wong kang sah jazeme iman ngestakaken ing Allah lang ing utugane Allah. Mengkana iku suwarga kanugerahane Allah kang paring Allah ngerusakaken ing wong iku pinaringan suwarga. Utawi Allah iku kang anduweni kanugrahan kang Agung, qaalallaahu ta'ala "Wa maa hadzihil hayaa taddunyaa illaa lahwun wa la'ibun wa innad daeral aakhirata lahiyal hayawaanu lau kaa nuu ya'lamuuna".

Ngandika Allah ta'ala ing dalem Alquran lan ora ana iki lah kahuripan dunya anging lahen lan ameng-amengan tinemu dunya manfaat ing dalem akhirat, nulungi ing ibadat lan satuhune negara kedha akhirat suwarga yekti yaiku satemen-temene urip anom langgeng nikmat kamulian. Lamun ana wong iku kabeh weruha jazem pangestune ing Allah ning Alquran janjine, maka tentu ngupaya ing suwarga langgeng anom.

13. Kahuripan ngesahaken iman netepi wajib ngedhohi maksiat lahir anut syariate Nabi Muhammad. Fatwane alim adil i'timad ati kegayungan ing Allah, kanugrahan lan rahmat sapada kuasane makrifat ing Allah lan kasyukuran. Iki lah Alquran nutur ing mukmin kinasih dene Allah "Allaahu waliyyul ladziina aa manuu yukhrijuhum minazh zhulumaati ilan nuuri". Utawi Allah iku kang asih pitulung kabefikan ing sakehe wong kang mukmin kabeh jazem pangestune ing kitab Alquran, ametakaken Allah ing mukmin kabeh sah iman saking peteng kesasar¹ maring padhang wus pada makrifat ing Allah tan mamang. Iku lah mukmin kawilang Waliyullah kinasih dene Allah netepi wajib tinggal maksiat kaya wicarane ngarep wus kapratelanan. "A faman syarra hallaahu shadrahuu lil islami fahuwa 'alaa nuurin min rabbihi".

14. Anata ora weruh maka sapa wonge ambukakaken Allah ing

1. sasar (مَسَاسِر)

atine wong iku padhang karana¹ Islam masrahaken lahir batin maring Allah anut ing Nabi MUhammad, utusan i'timad ing alim adil pituturan. Maka ya wong iku oleh pituduh atas nemu padhange iman saking Pengerane. Iku lah kawilang Waliyullah kinasih dene Allah, lamun sira arep weruh ing pratelane ilmu telung perkara kang wajib ingulatan sarta diamalaken sakuasane. Usul Fiqih Tasawwuf, maka tingalan Nazham terjemah kitab² Husnal Mithalab rolas kuars wilangane, tuwin Jama'ul Masaail sangalas kuars, tuwin Kitab Asnal Miqashad Nazham Terjemah telung puluh kuars. Insyah Allah nemu akeh pratelane kalawan tulung kanugrahan Allah berkah Nabi Rasul Muhammad. Panutan barang wonge nyalahaken ing iki lah ilmu

15. Syariat terjemah³. maka wajib aweha maring kita pratelane aja kandha haram ghaib kedha dosane, uga iku sifate wong munafik kufur ora duwe hujjah sabenere ilmu syariat suka haram ngerasani ala ning buri ing alim adil nindakaken agamane Allah lan Rasulullah Wallaahu a'lam. Utawi Allah kang luwih ngudaneni ing kawulane ala becike tan kasamaran wa billaahi taufiq. Lan kalawan Allah kang tetulung ing lahir lang ning batin ing dalem sah iman lan sah ibadat ora ana kang paring pituduh anging atas Allah

-
1. karaha (تَرَخَا)
 2. kita (كَيْنَا)
 3. tarajjumah (تَرْجُمَا)

Pengeran sabenere tammam. Ing dalem dina itsnain nem belas dina wulan dzulqa'idah tahun jim awal hijrah Nabi utusan sewu rong atus sawidak tahun.

16. Iman dalem lughat ngistakaken ning manah wajibe maknane istilah syara' lan iki lah kalam ulama wus tinemunan, "At tasdiq u maa jaa a bihi rasuulullah".

Utawi iman iku ngestakaken atine ing barang kang wus didatengaken tinemune Rasulullah kalawan agama¹ satemene parintah saking Allah wajib tekane Syarat sah iman manfaat akhirat arep asih ati ing sakehe syariat iki lah kalam Ulama wajib di'tibad "inna syarthal iimaanit² tasliimul i'tiqad kaluhure syarat sah iman tinemune iku nyelametaken³ ati asih ing Allah agamane lan anut narima⁴ ing Allah sakehe hukumane tan tinemu sengit ati ing satengahe ilmune Lan asih ing sakehe hukum syariat

-
1. agabaa (أَكْبَا)
 2. iibaanit (اِيْتَابَا نِيْت)
 3. belateaken (بَلَّغْتَكُنْ)
 4. nariba (نَرِيْبَا)

wediya¹ tinggal wajib lan laku maksiat
 rumasa² dosa muliakaken ing syariat
 lan sengit ati ing hawane jelunat
 Iku ora dadi kafir dalem syara' panggonan
 tinggal wajib kang dudu syarat iman
 laku maksiat wuwu³ batal iman kinaweruhan
 iku maksih iman ing dalem kebatinan
 Tetapi wong kang padha asih laku maksiat
 iku ghalib lahir dadi kafir laknat
 ora asih ridha ing panyegahe syariat
 sengit ing syara' nyegah haram kahemat
 Wajib asih ing sakehe syarat hukuman
 iki lah dalil Alquran sidik pituturan
 "Qaa lallaahu ud khuluu fis silmi kaaffatan
 wa laa tattabi'ul khutuwa' tisy syaitaan"
 Ngendika Allah ing dalem Alquran tinemune
 padha manjinga sira kabeh pangestune
 ing dalem agama Islam sakabehe hukumane
 Nabi Muhammad Rasul iku dadi panutane
 Lan aja anut maka kafir imane lebur
 sengit ing satengahe syara' pitutur
 Padha ngimanaken asih ing syara' satengahe

-
1. dadiya (دَدِيَا)
 2. rumaba (رُمَبَا)
 3. dudu (دُدُو)

lan kufur sengit ing syara' nyegah salahe
iku lah wong kafir munafik partingkahe
tinemu satengah haji lan abid kufur temene

BAB VI

TELAAH AJARAN MORAL ISLAM DALAM NASKAH TAFSIR TERJEMAH ILMU SYARIAH